Gheorghe Şincai şi problemele limbii române literare

Prof. univ. dr. IULIAN BOLDEA
Universitatea „Petru Maior," Târgu-Mureş

După cum se ştie, corifeii Şcolii Ardelene au căutat să legitimeze drepturile şi idealurile naţiunii române din Transilvania prin intermediul unor argumente de ordin istoric şi filologic. Chiar dacă unele dintre ideile latiniste ale reprezentanţilor Şcolii Ardelene au fost, nu de puţine ori, din raţiuni polemice, exagerate, supralicitându-se unele date sau argumente, rolul decisiv al Şcolii Ardelene în formularea sistematică, riguroasă şi argumentată a latinităţii limbii române reprezintă, fără îndoială, un element pozitiv în istoria culturii româneşti.

Nicolae Iorga remarcă, subliniind importanţa Şcolii Ardelene, că „*într-un timp când nu are o literatură românească însufleţită de amintiri şi de aspiraţii, într-un timp când nu se iviseră forme de stat cari să se întrupeze în vederea tuturora aceleaşi mari amintiri şi aceleaşi aspiraţii potrivite cu ele, într-un timp când orice frunte românească era aplecată spre pământ de stăpâniri străine, când sufletul românesc nu vorbise încă în nepieritoare forme literare, era nevoie de exagerarea ca puritate a acelui singur element de legătură a tuturor românilor, de reabilitate morală a lor, cari era limba. În ea s-a văzut curcubeul vremurilor mai bune, în numele ei s-au dat luptele de redeşteptare; în acel semn am învins*."

Activitatea corifeilor Şcolii Ardelene pe plan politic, social şi ideologic a continuat şi a dezvoltat liniile directoare ale acţiunii lui Inochentie Micu (Klein). În anul 1791, cum se ştie, reprezentanţi de frunte ai Şcolii Ardelene au redactat ***Supplex Libellus Valachorum***, un memoriu care, prin conţinutul său, prin ideile şi principiile formulate, este cel mai important document politic al românilor transilvăneni. Operă colectivă, întocmită de mai mulţi intelectuali cu o pregătire solidă şi riguroasă, ***Supplex***-ul a constituit, în fapt, o pledoarie pentru drepturile politice şi sociale ale românilor din Transilvania.

Pentru a-şi fundamenta aceste revendicări, reprezentanţii Şcolii Ardelene au formulat, în tratatele şi lucrările lor de istorie şi filologie, argumente de ordin istoric, lingvistic şi demografic. În studiul evoluţiei preocupărilor cu privire la unitatea limbii române literare, în conexiune strânsă cu procesul evoluţiei

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

istorice, al luptelor politice şi al frământărilor sociale, Şcoala Ardeleană a constituit un moment de referinţă, de neîndoielnică importanţă. Ea marchează piatra de fundament pe care se vor clădi amplele eforturi viitoare, începutul unor preocupări care îşi vor lărgi în mod treptat dimensiunile, intensificându-se şi amplificându-şi semnificaţia, până la triumful final al aspiraţiilor care i-au dat naştere şi au alimentat-o de-a lungul timpului.

Receptând şi valorificând în mod creator ideile iluminismului, Şcoala Ardeleană va orienta în mod eficient direcţiile principale ale preocupărilor care vor urma, definind soluţiile şi modalităţile adecvate pentru împlinirea deziderateloor de ordin social, politic şi cultural. Fenomen specific românesc, Şcoala Ardeleană este, cum s-a afirmat, un produs al stadiului în care a ajuns procesul istoric unitar de dezvoltare a ţărilor române şi reprezintă, în acelaşi timp, o sinteză superioară şi, în acelaşi timp, extrem de rodnică a întregii gândiri sociale şi politice româneşti până în secolul al XVIII-lea.

Analiza pertinentă a modului în care a fost dezbătută problema unităţii limbii de către reprezentanţii Şcolii Ardelene ne permite, nu în ultimul rând, definirea şi interpretarea raporturilor acesteia cu unitatea naţională, precum şi circumscrierea rolului şi a finalităţii ei în lupta pentru unitate politică, reprezentarea şi ilustrarea convingerilor şi a principiilor avansate, care circulau în epoca respectivă. Se dovedeşte, astfel, în modul cel mai elocvent, că preocupările complexe, aprofundate de mai târziu, legate de cultivarea şi unificarea limbii române literare au un punct de plecare hotărâtor, pregnant, în ideologia, gândirea şi acţiunea prodigioasă a Şcolii Ardelene.

Preocupările corifeilor Şcolii Ardelene privitoare la unitatea limbii române literare poartă, de altfel, amprenta trăsăturilor distinctive ale realităţilor sociale şi politice din Transilvania. Ele sunt în raport direct cu eforturile şi acţiunile românilor din Ardeal de a se afirma în plan politic, social şi cultural, cu aspiraţiile lor la unitatea tuturor românilor într-un stat naţional. De altfel, în Transilvania, procesul dezvoltării sociale se armonizează cu procesul evoluţiei naţionale, pentru că, aşa cum afirmă, cu deplin temei, istoricul David Prodan, „*aici asuprirea sau lupta socială se împleteşte mereu şi cu o asuprire sau o luptă naţională*." Se poate afirma, în acest fel, că ideile, dezbaterile şi preocupările cu privire la unitatea limbii române literare au ca fundament indiscutabil conştiinţa unităţii naţionale. Aceasta a constituit, de-a lungul timpului, resortul primordial care a declanşat şi animat marile înfăptuiri politice, ideologice şi culturale ale neamului românesc.

În Transilvania, conştiinţa unităţii naţionale cunoaşte consacrarea cea mai bine definită şi, în acelaşi timp, definitivă prin ***Supplex Libellus Valachorum*** din 1791. Fără îndoială că ***Supplex***-ul nu constituie un început, ci doar un moment de amplă rezonanţă într-o organică şi istorică luptă politică. El

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

întrupează forma cea mai desăvârşită, mai avansată, mai bine articulată şi mai coerentă în care s-au condensat ideile şi aspiraţiile românilor ardeleni. Pe temeiul ***Supplex***-ului se va fundamenta, în liniile ei esenţiale, ideologia revoluţionară din secolul al XIX-lea, ale cărei origini se regăsesc în acest important document politic.

În acest fel, în procesul dezvoltării conştiinţei unităţii naţionale sunt activate toate argumentele capabile să dezvolte ideea unităţii naţionale, să o fortifice şi să-i sporească forţa de convingere. Iluminismul potenţează şi mobilizează energiile latente, declanşează sentimentul insurgenţei politice, care se desfăşoară ca un proces propriu, îi descoperă argumente, atitudini şi perspective inedite, lărgindu-i orizontul şi nuanţându-i premisele şi consecinţele ideologice. Având această menire şi această articulare, iluminismul profesat de cărturarii Şcolii Ardelene nu poate fi limitat la aspectul cultural şi ştiinţific, pentru că lui nu îi lipsea deloc finalitatea de ordin politic şi social. De altfel, tocmai factorii social-politici au impus şi stimulat dezvoltarea culturii şi ştiinţei. Finalitatea acestor scrieri era aceea de a demonstra legitimitatea revendicărilor românilor, de a ridica nivelul de cunoştinţe al maselor la înălţimea comprehensiunii propriilor interese şi idealuri. Necesităţile polemice impuneau şi imprimau de cele mai multe ori calitatea argumentelor şi profunzimea investigaţiei ştiinţifice.

Exprimată în mod plenar şi concretizată prin eforturile lui Inochentie Micu (Klein) şi prin ***Supplex Libellus Valachorum***, conştiinţa unităţii naţionale este prezentă la toţi promotorii Şcolii Ardelene, fundamentând acţiunile întreprinse şi legitimându-le ideatic textele. Ea este pusă în evidenţă, mai întâi, prin opera lor istorică, în care, spre deosebire de cronicari, unde circumscrierea faptelor este oarecum regională, scrutarea trecutului cuprinde pe toţi românii.

În discursul său de recepţie la Academia Română, Al. Papiu-Ilarian relevă şi apreciază această concepţie, care l-a călăuzit pe Şincai: „*Şincai, în Cronica sa, e departe de a fi numai ardelean, el e român din toate părţile ambelor Dacii. Cronica sa e pentru toţi românii...Şincai, mai fericit, începând de la Traian, nu scapă din mâini acest fir al legăturii comune,...al unităţii române...până în zilele noastre*."

Corifeii Şcolii Ardelene percep, cu o fină intuiţie, însemnătatea copleşitoare a limbii în viaţa unei naţiuni. Limba era considerată de ei ca fiind expresia fiinţei naţionale, semnul distinctiv al existenţei şi identităţii sale. Pe de altă parte, cărturarii Şcolii Ardelene au sesizat în mod corect şi au definit cu obiectivitate intercondiţionarea care există între dezvoltarea social-istorică a naţiunii şi dezvoltarea limbii.

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

Comuniunea dintre limbă şi istorie îşi are originea în gândirea Şcolii Ardelene. Tot de aici derivă şi ideea interrelaţiei dintre limbă şi naţiune, în gândirea corifeilor Şcolii Ardelene, două elemente inseparabile, aflate într-o relaţie de interdeterminare deplină. Aceste imperative şi exigenţe se confundau, de altfel, în procesul acţiunii de emancipare naţional-socială, deoarece lupta pentru eliberarea naţiunii semnifica, în fond, lupta pentru apărarea, ilustrarea şi dezvoltarea limbii. În gândirea Şcolii Ardelene, legătura esenţială dintre starea limbii şi existenţa naţională se concretiza şi se modula prin diverse aspecte particulare, cunoştea diverse forme de manifestare ce defineau cu pregnanţă importanţa şi complexitatea limbii în ansamblul contextului social-istoric. Cărturarii ardeleni sesizează, în acest mod, în primul rând, raportul dintre limbă şi cultură, în cadrul căruia limba era socotită drept modalitate fundamentală pentru cultivarea naţiunii. Toţi reprezentanţii Şcolii Ardelene au fost conştienţi de faptul că cea mai importantă problemă a timpului lor o reprezintă instruirea, cultivarea maselor, fapt ce se poate realiza în mare măsură prin cultivarea şi progresul limbii române.

Rolul copleşitor al cultivării limbii pentru prosperitatea naţională este afirmat cu hotărâre de reprezentanţii acestei generaţii de cărturari. Theodor Aaron, în ***Scurt apendice la istoria lui Petru Maior*** (1828) observă că „*cel dintâi...mijloc...spre cultivarea şi procopsirea naţii este cultivarea limbii*." Aceeaşi idee este exprimată şi de Emanoil Gojdu în ***Cuvântarea*** sa din anul 1829, către boierii din Principate.

Autorii ***Lexiconului de la Buda***, Samuil Micu, V. Coloşi, Petru Maior, I. Cornelli, I. Theodorovici şi A. Teodori, în opera lor impunătoare au fost călăuziţi de aceeaşi convingere că limba reprezintă o modalitate de cultivare a spiritului naţional. Petru Maior formulează, de altfel, o idee asemănătoare: „*Au sosit acel timp bine primit ca românii, smulgându-se din grosul întuneric al urâtei neştiinţe, să se deştepte a-şi lămuri limba sa cea română şi, lucrând cu bunul său talent, să se procopsească întru ştiinţe din care se naşte întregirea minţii*." Pe de altă parte, în scrisoarea sa (din 14 octombrie 1815) către episcopul Samuil Vulcan, I. Corneli îl înştiinţează despre nevoia de a completa ***Lexiconul*** şi, în acest fel, de „*a îmbogăţi limba şi a lumina naţia noastră, carea întru esprimarea unor lucruri e săracă şi lipsită de termini espresivi*."

În viziunea corifeilor Şcolii Ardelene, limba capătă o semnificaţie majoră şi, în acelaşi timp, cu rezonanţe inedite. Ea constituia un factor al coeziunii naţionale, contribuind la apropierea şi unirea vorbitorilor. Gh. Constantin Ruja extinde această misiune la întregul spaţiu lingvistic, cu estomparea diferenţierilor regionale, accentuând că „*datoria profesorilor e să răspândească cunoştinţa acestei limbi literare, care să formeze legătura atotputernică între*

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

toate elementele româneşti." Ni se dezvăluie astfel o nouă relaţie a cultivării limbii, aceea cu unitatea naţională. Cu cât o limbă era mai cultivată, mai aleasă şi mai îngrijită, cu atât îşi va putea ea îndeplini mai bine, în condiţii optime şi sigure, menirea unificatoare şi integratoare.

Studiile istorice şi filologice ale reprezentanţilor Şcolii Ardelene erau întreprinse, cum s-a mai observat, nu de dragul ştiinţei pure, din raţiuni pur teoretice, „*ci numai pentru a apăra cu ştiinţa poporul lor*," cum afirmă Mario Ruffini, în studiul ***La scuola latinista romena***. Gheorghe Bulgăr consideră că, în raport cu situaţia Transilvaniei, „*lucrările fruntaşilor Şcolii Ardelene erau manifeste politice şi spirituale, pledoarii pentru adevăr şi dreptate, cu ştiinţă precisă, practică, nu simple derivate ale unei erudiţii abstracte*."

În acest fel, istoria şi limba capătă un caracter militant cu totul remarcabil. Interesul manifestat pentru cultivarea şi unificarea limbii române literare îşi avea, în acest mod, sursa în faptul că reprezentanţii Şcolii Ardelene erau „*conştienţi că ea este instrumentul principal de afirmare a unităţii noastre naţionale şi culturale*" (D. Macrea). Amorsată de Şcoala Ardeleană în aceste circumstanţe, pasiunea pentru limbă, căreia Timotei Cipariu îi va dedica întreaga sa voinţă şi putere de muncă, se va transmite, amplificându-se mereu şi va orienta mai târziu preocupările tuturor intelectualilor din generaţiile următoare.

Exprimate prin glasul celor mai diverşi învăţaţi care aparţineau, într-un fel sau altul, Şcolii Ardelene, aceste convingeri, idei şi principii converg către acelaşi rezultat final. Ele se constituie într-o adevărată conştiinţă a limbii, care se întemeia, în esenţă, pe recunoaşterea semnificaţiei multiple şi eficiente a limbii în viaţa socială, naţională şi culturală, pe înţelegerea exigenţelor fireşti ale dezvoltării şi evoluţiei ei. Această conştiinţă a limbii însuma, în conţinutul şi în structurile ei, convingerile cu privire la originea limbii, la valoarea şi funcţiile sociale ale acesteia, la rolul limbii în procesul renaşterii naţionale. G. Ibrăileanu, în lucrarea sa ***Spiritul critic în cultura românească***, subliniază tocmai acest aport al conştiinţei lingvistice, cristalizat prin lucrările Şcolii Ardelene, la consolidarea conştiinţei naţionale şi a unităţii de neam, arătând că ea „*ajunge până unde poate să ajungă – până la limită – şi devine ceea ce e foarte important, o forţă socială, un fenomen de progres*."

Toate aceste principii ce alcătuiau conştiinţa naţională şi lingvistică a Şcolii Ardelene au constituit suportul ideologic pe care s-au fundamentat discuţiile, dezbaterile şi preocupările privind situaţia limbii române literare şi perspectivele cultivării şi unificării ei. Profilându-se pe acest fundal solid, mai amplu şi mai rodnic, unitatea limbii a constituit unul dintre obiectivele majore ale preocupărilor reprezentanţilor Şcolii Ardelene. Proporţiile şi dimensiunile

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

pe care le-a cunoscut dezbaterea acestei problematici au fost determinate de mobilul care a stimulat activitatea celor mai mulţi dintre cărturari şi de finalitatea urmărită prin scrierile lor. Pe de altă parte, cum se ştie, ei au fost orientaţi şi stimulaţi în preocupările şi căutările lor de două resorturi şi intenţii fundamentale: acela de a demonstra şi argumenta originea latină a limbii române şi de a o face cunoscută străinilor, facilitând învăţarea ei; preocupările legate de situaţia limbii române în acel moment, de satisfacerea exigenţelor cultivării şi a unificării ei, au fost întotdeauna subsumate unor astfel de principii.

Lucrările şi eforturile cărturarilor Şcolii Ardelene din acest domeniu trebuiau să satisfacă, în primul rând, un scop teoretic-polemic, reclamat de imperativele acţiunii politice, dar, în aelaşi timp, şi unul didactic-utilitar, scopul intern, ca să zicem aşa, propriu, legat de cultivarea şi unificarea limbii române, având în raport cu celelalte finalităţi un raport secundar. Într-o primă etapă, prin elaborarea lucrărilor lingvistice se urmărea nu atât normarea şi sistematizarea limbii în vederea perfecţionării şi unificării ei, cât definirea şi impunerea unor instrumente necesare pentru cunoaşterea ei eficientă, nuanţată şi riguroasă. Generalizând aprecierea făcută ***Lexiconului de la Buda***, Nicolae Iorga arăta despre acesta că era o „*demonstraţie, precum demonstraţii erau toate lucrările Şcolii Ardelene, o demonstraţie a originii romane pe care o avea poporul*."

Învăţaţii Şcolii Ardelene se străduiesc să aducă argumente şi mărturii cât mai plauzibile pentru a demonstra necesitatea menţinerii unităţii şi a coeziunii limbii. Petru Maior, de pildă, îşi fixează atenţia cu stăruinţă asupra acestei probleme, urmărind-o în evoluţia şi continuitatea sa. El constată şi accentuează asupra ideii, de o semnificaţie majoră, menţinere a unităţii limbii române în diverse etape istorice, recurgând la numeroase argumente pentru a-şi ilustra teza, spre a-l convinge pe cititor şi pentru a infirma supoziţiile adversarilor. Unitatea şi coerenţa internă a limbii, în structura ei originară, nu a putut fi deteriorată, cum afirmă corifeii Şcolii Ardelene, nici de contactul cu popoarele slave. Petru Maior observă, cu obiectivitate şi pertinenţă, că influenţa limbilor străine, şi mai ales a limbii slave, nu a alterat structura intimă a limbii române, care s-a menţinut, în esenţa sa, aceeaşi: „*Însă slovenii de ţesătura limbei româneşti cea din lontru, nice cum nu s-au atins, ci aceasta au rămas întreagă, precum era când întâiu au venit romanii, strămoşii românilor în Dacia*."

Trebuie să remarcăm că ideile cele mai importante ale gândirii lingvistice ale Şcolii Ardelene vor fi preluate şi vehiculate mult în perioada următoare de către cărturarii din cele trei ţări române, mai ales de către Alecu Russo, Negruzzi, Heliade, Timotei Cipariu, Bariţiu etc. Sesizând diferenţierile

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

existente, Petru Maior observă, în ***Disertaţie pentru începutul limbii româneşti***, că aspectul scris conservă o limbă mai unitară, spre deosebire de cel vorbit: „*ba în cărţi nice nu au fără o dialectă singură*." Ideea dezvoltării limbii române literare în concordanţă strânsă cu ritmul progresului ştiinţific şi tehnic este subliniată în modul cel mai limpede în lucrarea lui Petru Maior ***Istoria besericei românilor*** (1813): „*Unde întru ştiinţele cele mai înalte nu ne-ar ajunge unele cuvinte, precum grecilor le iaste slobod în lipsele sale a se împrumuta de la limba elinească şi sârbilor şi ruşilor de la limba slovenească cea din cărţi, aşa şi noi toată cădinţa avem a ne ajuta cu limba latinească cea corectă, ba şi cu surorile limbei noastre, cu cea italienească, cu cea frâncească şi cu cea spaniolească*." În acest citat, Petru Maior expune două recomandări mai importante; anume, mai întâi, recomandarea de a se îmbogăţi şi nuanţa limba română şi cu elemente din celelalte limbi romanice mai importante şi, pe de altă parte, necesitatea punerii de acord a limbii literare cu stadiul cel mai avansat al ştiinţei moderne şi necesitatea transformării ei într-un important factor cultural.

Samuil Micu şi Gheorghe Şincai sunt conştienţi, pe de altă parte, de necesitatea existenţei unor norme literare de exprimare cu valoare neîndoielnică şi funcţionalitate certă. Samuil Micu încearcă astfel să formuleze unele principii şi directive în vederea utilizării corecte a limbii române literare în ***Elementa Linguae daco-romanae sive valachicae***, lucrare începută de Samuil Micu la Blaj, înainte de anul 1779 şi completată şi prefaţată de Gheorghe Şincai la Viena, unde apare în anul 1780. Această lucrare este scrisă în limba latină, însă exemplele şi dialogurile sunt redactate în limba română. Importanţa acestei lucrări constă mai ales în faptul că este cea dintâi gramatică a limbii române în care pentru scrierea limbii române se folosesc caractere latine.

Utilizarea alfabetului latin a fost, de altfel, iniţiată de Samuil Micu în anul 1779, prin lucrarea intitulată ***Carte de rogaciuni pentru evlavia homului chrestin***, în care este prezentă şi cea dintâi enunţare a principiilor de ortografie ale Şcolii Ardelene, principii ale ortografiei etimologizante. Ortografia preconizată de Samuil Micu are unele trăsături care nu s-au păstrat (**cuvente**, **dente**, **fen**, **pane**, **camp**, **porta**, **sorte**, **hom**, **hoste** etc.). Faţă de prima ediţie, ortografia propusă în ediţia a doua din ***Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*** (1805) este mult mai apropiată de ortografia actuală. De altfel, se poate spune că Samuil Micu şi Gheorghe Şincai au părăsit în mod gradat poziţiile iniţiale ale sistemului ortografic etimologizant şi s-au orientat, cu timpul, spre scrierea fonetică.

Deşi gramatica lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai conţine o serie de erori, totuşi, unele observaţii şi remarci din această carte îşi conservă valabilitatea şi astăzi. Astfel de poziţii şi observaţii juste ar fi adoptarea formei

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

populare a indicativului prezent de la verbul **a fi**, notarea unor forme populare de viitor (**eu oi fi**) sau de mai mult ca perfect (**eu am fost lăudat**) etc. Şi în domeniul sintaxei, alături de unele erori, pot fi identificate şi o serie de reguli gramaticale juste: folosirea articolului hotărât şi nehotărât, unele construcţii cu substantiv şi pronume, folosirea lui **pe** la acuzativ, precizarea cazurilor cerute de diferitele verbe etc. Trebuie precizat că, în vocabularul anexat gramaticii sale, Samuil Micu include mai ales cuvinte din fondul de bază al limbii române, dovedind un latinism moderat. Astfel, din 457 de cuvinte incluse, aproximativ 350 sunt de origine latină, restul fiind format din elemente slave, maghiare, turceşti, greceşti sau împrumuturi din alte limbi.

De asemenea, sunt prezente unele cuvinte care se presupune că ar face parte din fondul autohton (**moş**, **spuză** etc.). Deşi au acordat o atenţie deosebită mai ales problemelor referitoare la originea latină a limbii române, preconizând, totodată, şi înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin şi formulând principiile de bază ale unei ortografii de nuanţă etimologică, pentru a apropia în acest fel cuvintele limbii române de aportul lor latin originar, Samuil Micu şi Gheorghe Şincai au manifestat interes şi pentru problemele referitoare la limba română literară din epoca lor.

O contribuţie deosebită la cultivarea şi dezvoltarea limbii române literare a avut-o Gheorghe Şincai. Astfel, în prefaţa la ***Catehismul cel mare*** (Blaj, 1783), Gheorghe Şincai îşi mărturiseşte efortul pe care l-a întreprins pentru selectarea unor termeni adecvaţi în vederea exprimării noţiunilor, expunând totodată şi principiul care l-a orientat în activitatea sa didactică: „*În carea muncă a mea m-am sârguit cât am putut ca de la cuvintele şi vorbele cele tocma româneşti nici cum să nu mă abat şi depărtez, ci să le aleg, după cum pre unele locuri mai bine vorbesc româneşte decât pre altele*."

Se pot delimita de aici câteva idei importante. Se poate observa, mai întâi, în aceste enunţuri, tendinţa lui Gheorghe Şincai de a găsi un principiu de „selecţiune" a termenilor care urmează să fie asimilaţi în lexicul limbii române. Criteriile unei astfel de selecţii sunt, în viziunea lui Şincai, originea latină a cuvintelor şi expresivitatea lor în cadrul diferitelor regiuni locuite de români. Gheorghe Şincai consideră, astfel, că limba română trebuie „*să se îndrepte şi să se sporească*," în conformitate cu exigenţele unei „norme" stabile. O idee importantă enunţată de Şincai e aceea că „norma" este strâns legată de limba „*tocma românească*," cu alte cuvinte de limba vie, de graiul poporului. În această ordine, se poate spune că poziţia lui Şincai în legătură cu problematica selecţiei cuvintelor este asemănătoare cu aceea a lui Samuil Micu. Cei doi cărturari realizează o delimitare foarte precisă între limba operelor destinate publicului mai larg şi limba operelor destinate cercurilor de cititori străini.

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

Se impun, de asemenea, a fi efectuate câteva precizări în legătură cu limba literară şi stilul celei mai importante lucrări istoriografice a lui Şincai, ***Hronica românilor şi a mai multor neamuri***. Din punct de vedere lexical, există în opera lui Şincai o serie de arhaisme precum: **lăcuia**, **chiar** (cu sensul de **clar**), unele forme cu caracter popular, precum **ţundră**, **droaia**, **a se înturna**, dar se întâlnesc şi neologisme, fie de origine latină (**rezoluţie**, **decreturi**, **fundaţie**, **securitate** etc.), fie de origine greacă, maghiară sau germană. Prezenţa neologismelor în opera lui Gheorghe Şincai se explică şi prin faptul că autorul inserează în opera sa, într-o proporţie de considerabilă, unele traduceri din limbile latină, maghiară, germană.

Sintaxa tratatului lui Şincai este influenţată de cea a textelor religioase şi a celor istorice, dar şi de sintaxa limbii latine. La toate acestea se adaugă şi unele ecouri ale sintaxei populare. De fapt, dintre toate domeniile limbii, sintaxa este cea care conţine cele mai decise elemente arhaice, în timp ce fonetica şi lexicul se caracterizează prin oscilaţia între vechi şi nou, trăsătură specifică, după cum se ştie, epocii de tranziţie. Din punct de vedere al redactării lucrării lui Şincai, predomină stilul expunerii istorice, caracterizat de rigoare a demonstraţiei, de o tonalitate solemnă, de claritate şi concizie. În unele pasaje, Gheorghe Şincai inserează şi unele elemente confesive, cu caracter autobiografic, sau descrie, în culori tragice şi accente critice, viaţa grea a iobagilor din Transilvania. Se poate aprecia cu deplin temei, că din perspectivă stilistică, lucrarea lui Şincai nu este superioară cronicilor moldovene, dar, din unghi istoriografic, ea se remarcă prin abundenţa izvoarelor şi prin mai marea rigoare prin care sunt acestea valorificate.

Contribuţia lui Gheorghe Şincai la îmbogăţirea vocabularului limbii române nu se rezumă, însă, la ***Hronica românilor şi a mai multor neamuri***. Astfel, Şincai publică, în anul 1785, ***Îndreptare către aritmetică***, un manual în care se discuta şi despre necesitatea realizării unei terminologii de specialitate. Manualul lui Gheorghe Şincai caută să impună o terminologie matematică de origine latină şi germană, la care se adaugă şi o serie de termeni proprii. Astfel de termeni sunt: **adaogere** (adunare), **scoatere** (scădere), **summa**, **factori**, **productul**, **multiplicator**, **multiplicand**, „*regula detri cea dreaptă şi întoarsă*" (regula de trei simplă şi compusă) etc.

În anul 1806 se tipăreşte, de asemenea, fără menţionarea numelui lui Şincai ca autor, un manual de popularizare intitulat ***Povăţuire către economia de câmp***, în care autorul introduce o serie de termeni precum: **silitră**, **humă**, **chilindru** (tăvălug) etc. Efortul lui Gheorghe Şincai de a crea o terminologie ştiinţifică în diverse domenii este remarcabil mai ales în operele sale rămase în manuscris: ***Învăţătură firească*** şi ***Istoria naturii sau a firii***, în care regăsim o serie de termeni neologici precum: **microscopuri**, **elasticitate**, **pori**,

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

electrică, **orbită**, **experienţă**, **magnet**, la care se adaugă unele calcuri lingvistice sau unele regionalisme.

Chiar dacă unele dintre lucrările citate mai sus nu sunt decât traduceri din limbi străine, compilaţii sau adaptări, totuşi, pentru acea epocă, efortul traducătorului poate fi echivalat, aşa cum s-a şi afirmat, cu o creaţie, tocmai pentru că limba română nu avea o terminologie de specialitate. Acest fapt e subliniat de David Prodan, care observă că: „*Traducerea la aceste începuturi nu este numai ceea ce suntem obişnuiţi să credem azi, o transpunere comodă dintr-o limbă în alta, de noţiuni cunoscute într-un limbaj ştiinţific deplin format. La începuturi, traducerea punea autorului ei adeseori probleme mai grele chiar decât scrisul «original» într-un limbaj care-i este familiar*." În lucrările sale cu caracter lingvistic şi istoriografic, Gheorghe Şincai, ca şi ceilalţi corifei ai Şcolii Ardelene, a demonstrat, cu argumente ştiinţifice pertinente, latinitatea limbii române, contribuind, în acelaşi timp, la modernizarea şi consolidarea limbajului ştiinţific şi propunând impunerea unei norme lingvistice fundamentate pe structura limbii populare.

Ideile lingvistice puse în circulaţie de Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior au avut un ecou considerabil, în special în mediul transilvănean şi au avut drept consecinţă dezvoltarea preocupărilor în domeniul studiilor de gramatică. Apar, astfel, o serie de lucrări de gramatică a limbii române, în ale căror prefeţe sunt dezbătute şi unele probleme care interesează într-o măsură importantă evoluţia limbii române literare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

❖ Gh. Bulgăr, G. Ţepelea, ***Momente din evoluţia limbii române literare***, Bucureşti, 1973.

❖ Paul Cornea, ***Studii de literatură română modernă***, Bucureşti, 1962.

❖ Ion Coteanu, ***Elemente de dialectologie a limbii române***, Bucureşti, 1961.

❖ Ovid Densuşianu, ***Istoria limbii române***, vol. I, Bucureşti, 1961.

❖ Elena Dragoş, ***Elemente de sintaxă istorică românească,*** Bucureşti, 1995.

❖ Emil Ionescu, ***Manual de lingvistică generală***, Bucureşti, 1993.

❖ G. Istrate, ***Limba română literară***, Bucureşti 1971.

❖ George Ivaşcu, ***Istoria literaturii române***, I, Bucureşti 1969.

❖ P. P. Panaitescu, ***Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română***, Bucureşti, 1965.

❖ Alexandru Rosetti, ***Istoria limbii române***, Bucureşti, 1968.

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)

❖ Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, ***Istoria limbii române literare***, Bucureşti, 1971.

❖ Al. Rosetti, ***Despre unele probleme ale limbii literare***, Bucureşti, 1956.

❖ Mircea Tomuş, ***Gheorghe Şincai. Viaţa şi opera***, Bucureşti, 1965.

Gheorghe Şincai and the Problems of Romanian Literary Language

Abstract

Şcoala Ardeleană represented a reference point of Romanian cultural movements. Its advocates tried to convince the European states of Romanian unity of language, culture and civilisation.

Şcoala Ardeleană' s concerns reffering to language unity are close connected to social and political realities from Transylvania and to Romanian people efforts to assert itself from social, political and cultural point of view. In this way, Supplex Libellus Valachorum represents the climax of Romanian cultural movements.

Şcoala Ardeleană perceived the importance of language in a nation' s life, because it considered language as being the expression of national character and the fundamental way of national education. The nation can be educated by the progress of its language. More than that, language is the cohesive element of national unity; peoples that speak the same language are more thrustfull in each other, are more interested in the others problems.

We may distinguish two fundamental intentions in Şcoala Ardeleană' s activity: to demonstrate the Latin origin of Romanian language and to convince the Europeans to know about, to study and to learn Romanian language. Its advocates agreed the ideea of enriching the language with foreign words and expressions of Roman origins, and they tried to make sure that it corresponds to modern sciences vocabulary.

BDD-A19311 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:14:02 UTC)